

Lech DUBEL

**Pojęcie funkcji państwa na tle działalności gospodarczo-organizatorskiej
państwa socjalistycznego**

Понятие функции государства на фоне хозяйственно-организационной
деятельности социалистического государства

The Concept of State Function against the Background of the
Economic-Organizational Activity of the Socialist State

Problem funkcji państwa stanowi jedno z centralnych zagadnień marksistowskiej teorii państwa i prawa. Wynika to z faktu, że wiąże się on ściśle z istotą państwa. Fakt wykonywania przez państwo określonych funkcji nie jest dzisiaj podważany przez żadną doktrynę, nawet w tych koncepcjach, gdzie rola państwa programowo jest minimalizowana. Rozmaicie jest natomiast traktowane zagadnienie pojęcia funkcji państwa i różne istnieją koncepcje w odniesieniu do ich podziału.¹

Zagadnienie funkcji państwa bywa marginesowo omawiane przy okazji rozważania innych teoretycznych czy praktycznych problemów państwa socjalistycznego. Pewne uwagi dotyczące funkcji państwa spotkać też można w podręcznikach z zakresu wstępu do nauk o państwie i prawie, jednakże ich wartość teoretyczna jest poważnie uszczuplona przez wymogi dydaktyki. Wskazując na powyższy stan w teorii państwa „[...] nie można nie zwrócić uwagi na brak pełnej jasności co do znaczenia sa-

¹ Np. J. Jaskiernia: *(Funkcje państwa a rozumienie jego przyszłości, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace z Nauk Politycznych 1974, z. 7, s. 55)* pisze: „Zagadnienie funkcji państwa, będącej jednym z istotniejszych problemów teoretycznych, doczekało się licznych opracowań, ale dotychczas nie udało się uzyskać jednolitego stanowiska odnośnie do dwu podstawowych pytań z nim związanych: a) co należy rozumieć przez funkcje państwa, b) jak winno się je klasyfikować.”

mego terminu funkcji państwa, jak również w kwestii kryteriów, które leżą u podstaw klasyfikacji funkcji państwa.”²

Poprawność metodologiczna nakazuje w pierwszym rzędzie ustalić właściwą siatkę pojęciową dla zagadnienia omawianego w niniejszym opracowaniu.

Słowo „funkcja” jest wieloznaczne. Znaleźć go możemy zarówno w języku ogólnonarodowym, jak i w języku poszczególnych dyscyplin badawczych. „Funkcja” określana jest zarówno w języku naturalnym (np. w marksistowskiej teorii państwa i prawa), jak też i w języku sztucznym (np. w matematyce). Pomijamy specyficzne ujęcia i określenia istoty „funkcji” w niektórych dyscyplinach szczegółowych. Natomiast uważamy, że z punktu widzenia marksistowskiej teorii państwa i prawa na szczególną uwagę zasługują rozważania na temat struktury i funkcji, prowadzone między innymi w nauce organizacji i zarządzania. Problem zarządzania jednostkami gospodarczymi ściśle wiąże się z odpowiedzią na pytanie: jaka struktura jest najbardziej efektywna z punktu widzenia wykonywania postawionych przed nią funkcji? Takie ujęcie zagadnienia wydaje się metodologicznie uzasadnione i może być płodne także dla rozważań dotyczących funkcji państwa, choć nie jest wystarczające. Dalsze rozważania opieramy na następujących założeniach:

Po pierwsze z punktu widzenia definicji nominalnej „funkcja posiada — jak wspomnieliśmy — wiele znaczeń na gruncie różnego rodzaju języka. Analiza sytuacji, w jakich występuje termin „funkcja”, pozwala na wyciągnięcie wniosku, że jakiegokolwiek próby oderwania go od nich powodują, iż nie oznacza on niczego poza samym działaniem.³ Można więc powiedzieć, że nie istnieją układy funkcjonalne „same przez się” i „jako takie”, które by nie posiadały konkretnej zawartości materialnej. Układy te przyjmują równocześnie, że istnieją w systemie pewne elementy, które spełniają w oczywisty sposób funkcje: „[...] w przeciwnym razie układy funkcjonalne byłyby wyłącznie postulatem warstwy kultury bez odpowiednika w rzeczywistości”.⁴ Musimy więc dążyć do ustalenia definicji realnej. Aby więc zdefiniować funkcję państwa, należy uwzględnić wszystkie właściwości, które „[...] przysługują wszystkim przedmiotom danego rodzaju, a w takim zespole — wyłącznie przedmiotom danego rodzaju”.⁵

² S. Zawadzki: *Socjalna funkcja państwa w okresie budownictwa socjalizmu*, „Państwo i Prawo” 1970, z. 6, s. 853.

³ *Słownik języka polskiego* podaje następujące znaczenia terminu „funkcja”: czynność, działanie, zachowanie, zadanie, stanowisko, praca, obowiązek. Zob. *Słownik języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego, Warszawa 1960, t. 2, s. 993.

⁴ J. Lípíec: *Podstawy ontologii społeczeństwa*, Warszawa 1972, s. 213.

⁵ Z. Ziemiński: *Metodologiczne zagadnienia prawoznawstwa*, Warszawa 1974, s. 13.

Po drugie, patrząc na problem funkcji państwa z punktu widzenia relacji między strukturą i funkcją, musimy pamiętać, że struktura jest określonym dynamicznym systemem przekształceń i jako pewien system ma swoje prawa, które są przeciwstawne własnościom posiadanym przez poszczególne elementy struktury. Dynamiczna struktura utrzymuje się i rozwija dzięki przekształceniom przy zastrzeżeniu, iż przekształcenia te nie powodują przekroczenia granicy systemu ani nie wymagają odwołania się do elementów spoza struktury.⁶ Tak więc struktura złożona jest z pewnych elementów powiązanych ze sobą prawami składania. Nadają one całości xn , jako komponencie x elementów, własności odrębne niż posiadają same elementy x . Wszystkie znane struktury są pewnymi systemami przekształceń. Wreszcie, struktury posiadają pewną samosterowność. Samosterowanie odbywa się zresztą w toku rozmaitych czynności lub procesów [...]”⁷ Dlatego też nie możemy utożsamiać funkcji państwa z funkcjami poszczególnych organów państwowych. Funkcja państwa to też coś więcej niż prosta suma działań państwa. Przyjmując takie ujęcie w badaniach nad państwem i prawem, musimy je potraktować jako określony system, jako układ polityczno-gospodarczy.

Oczywiście, struktur sprowadzonych na grunt społeczny nie da się oderwać od roli, jaką spełniają. Każda struktura, czy to będzie klasa społeczna, warstwa, czy jednostka, spełnia określone funkcje determinowane przez cele, które stanowią *raison d'être* struktury. Postulat reprezentowany przez naukę organizacji, nakazujący (w szerokim sensie i najogólniej mówiąc) rozpatrywanie funkcji w kontekście struktur, na gruncie teorii państwa i prawa musi być uzupełniony przez wprowadzenie kategorii celu państwa. Badając wyłącznie zależności między strukturą i funkcją, łatwo jest w konsekwencji zbagatelizować cele, które stoją przed państwem w złożonym procesie rozwoju społecznego. Tak więc strukturę (państwo) należy rozpatrywać nie statycznie a funkcjonalnie oraz dostrzegać przemożny wpływ celów tak na strukturę, jak i na jej funkcję. Na gruncie funkcji państwa chodzi o racjonalne przekształcenie struktury (państwa), która z punktu widzenia określonej wiedzy w oraz sytuacji p , w danym czasie t daje rękojmię jak najbardziej efektywnego działania, zmierzającego do określonego celu c , subiektywnie czy też obiektywnie uważanego za możliwy do osiągnięcia. Świadomy człowiek, mający przed sobą cel, tworzy określoną strukturę bądź ją przekształca tak, aby zapewnić jej jak najefektywniejsze funkcjonowanie. Funkcje w powiązaniu z celami są więc w pewnym sensie weryfikatorem struktur. W państwie o określonej strukturze klasowej i organizacyjnej awangarda klasy władającej środkami produkcji, mając na uwadze pewne cele,

⁶ Por. J. Piaget: *Strukturalizm*, Warszawa 1972, s. 33.

⁷ *Ibid.*, s. 33.

będzie tak długo przekształcać jego strukturę, aż osiągnie maksymalne zbliżenie do postawionych przed sobą celów. Ta wskazana wyżej prawidłowość nie odnosi się jedynie do instytucji politycznych, ale także i do instytucji prawnych. I tak polityka prawa ma być podstawowym narzędziem osiągania celów założonych przez ustawodawcę w sposób racjonalny. Mając więc cel, tworzymy taką strukturę prawa (to jest system prawa), aby funkcje polityczne, organizacyjne i społeczne prawa pozwoliły efektywnie doprowadzić do jego zrealizowania.

Po trzecie. Dążąc do ustalenia pojęcia funkcji państwa, należy zaznaczyć, że nie można zagadnienia funkcji rozwiązać przez jednostronne podejście. Wprawdzie słuszne jest stanowisko, iż „[...] przewycięzenie dotychczasowych braków i słabości w teorii funkcji wiąże się z koniecznością empirycznego podejścia do analizy działalności państwa socjalistycznego.”⁸ Jednakże sama analiza empiryczna nie rozwiąże wystarczająco problemu. Zbytni empiryzm grozi utożsamianiem funkcji państwa z jego bieżącym funkcjonowaniem, a są to dwa różne problemy, chociaż pozostające w ścisłym związku. Natomiast dążąc do stworzenia pewnego modelowego obrazu funkcji państwa winniśmy podejść do tego od strony stanowiska teoretycznego, zaczynając od ustalenia celów państwa i społeczeństwa, poprzez analizę związków między strukturą i funkcją. Natomiast analiza konkretnej działalności państwa pozwoli nam na odniesienie sytuacji modelowej do rzeczywistej, a tym samym na weryfikację funkcji państwa z punktu widzenia stopnia osiągniętego celu. Oczywiście *praxis* ma kolosalny wpływ na funkcje państwa, bo oprócz weryfikacji wkłada w nie nowe treści i nowe elementy. Funkcje państwa, tak jak i samo państwo, podlegają dialektycznym zmianom.

Nauka o funkcjach państwa zajmuje się badaniem klasowego charakteru państwa, a praktyka realizuje jego klasowość. Problematykę funkcji państwa nauka marksistowska analizuje w kilku aspektach. I tak „[...] jedni autorzy nazywają funkcją państwa jego socjalny, społeczny charakter, drudzy kierunki działalności, trzeci strony działalności.”⁹ Określenie, że w funkcjach państwa wyraża się jego społeczny charakter, nie jest wystarczająco precyzyjne, albowiem nie wszelka funkcja socjalna jest klasową i nie każda klasowa — socjalną.¹⁰ Najczęściej pod pojęciem funkcji państwa rozumie się główne kierunki jego działalności, odpowiadające jego podstawowym zadaniom.¹¹ Wreszcie spotkać można stanowisko, że

⁸ Zawadzki: *op. cit.*, s. 853.

⁹ A. J. Dienisow: *Sowietskoje gosudarstwo*, Moskwa 1967, s. 133.

¹⁰ Np. Zawadzki: *op. cit.*, s. 849; Dienisow: *op. cit.*, s. 133.

¹¹ Por. np. A. J. Piskotin: *K woprosu o funkcyjach sowietskogo gosudarstwa w sowremiennyj pieriod*, „Sowietskoje Gosudarstwo i Prawo” 1958, nr 1, s. 90.

funkcja państwa stanowi istotę danej sfery działalności państwa.¹² Sprowadzenie funkcji państwa do istoty sfer działalności także jest dyskusyjne. Na przykład w koncepcji M. Manelego istota sfery wiąże się ze stosunkiem państwa do poszczególnych klas, warstw, obywateli — to określa sferę wewnętrzną oraz do innych państw — jest to wówczas sfera zewnętrzna. W rzeczywistości istota obydwu sfer, klasowy charakter państwa, jest taka sama, różne są natomiast metody urzeczywistniania tej istoty w poszczególnych sferach. Taka jest wprawdzie istota, ale nie mówi ona, jak należy działać, jakie są kierunki działalności, które tę klasową istotę mają wyróżnić.

Zajmując się zagadnieniem funkcji państwa, niektórzy autorzy formułują pojęcie funkcji państwa w ogóle (odnoszące się do wszystkich historycznych typów państwa), często jednak mamy do czynienia z rozważaniami dotyczącymi tylko funkcji państwa socjalistycznego.

Zagadnienie funkcji bywa rozpatrywane także bądź w aspekcie pragmatycznym (analiza działalności praktycznej państwa), bądź w aspekcie teoretycznym (budowanie konstrukcji uzasadnionej przyjęciem tej lub innej postawy filozoficznej). Jednym z ostatnich interesujących podejść do problematyki funkcji państwa jest pogląd reprezentowany przez J. Kowalskiego, W. Lamentowicza, P. Winczorka. Funkcje państwa traktują oni jako rodzaj aktywności. Piszą: „Aktywność społeczna może być scharakteryzowana według podmiotów, które ją podejmują, celów, do osiągnięcia których zmierza, metod, technik, jakie wykorzystuje”.¹³ Ze względu na metodę wyróżniają oni następujące funkcje: ochronną, adaptacyjną, innowacyjną. Wprawdzie trafnie krytykują oni tradycyjne ujęcia problemu funkcji państwa (również to, do którego przychyliła się autor), jednak i reprezentowane przez nich podejście jest dyskusyjne. Skupienie się na zagadnieniu metod realizacji celu może powodować niejako „rozerwanie” celu i funkcji. Poza tym każdy realnie funkcjonujący system (nawet jednostka biologiczna) pełni tak pojęte funkcje: ochronną, adaptacyjną i innowacyjną. W sumie charakterystyka działalności państwa poprzez taką kategorię teoretyczno-praktyczną, jaką jest funkcja państwa, wymaga bardziej konkretnego określenia, jakie działania państwo wykonuje. Wydaje się jednak, że można wstępnie zaproponować niejako dwustopniowy podział funkcji i dwa równoprawne podejścia. Posłużyć się można koncepcją autorów, jako użyteczną, na poziomie rozważań nad państwem na najwyższym szczeblu abstrakcji. Jednak charakterystyka funkcji państwa na szczeblu konkretnego typu wymaga raczej tradycyjnego podejścia.

¹² Por. M. Maneli: *O funkcjach państwa*, Warszawa 1963, s. 58.

¹³ J. Kowalski, W. Lamentowicz, P. Winczorek: *Teoria państwa*, Warszawa 1978, s. 99.

Wyrazem żywotności, i to nie tylko opartej o siłę tradycji, podejścia łączącego funkcje z głównymi kierunkami działalności państwa, wyrażającymi klasową istotę państwa w powiązaniu z jego celami, jest ostatnio pogląd zaprezentowany w opracowaniu *Teorii państwa i prawa*.¹⁴

Funkcje państwa — naszym zdaniem — powinny być rozpatrywane jako przejaw klasowej istoty państwa, wyraz określonego układu stosunków klasowych. Klasowa istota państwa przesądza o jego zadaniach, natomiast funkcje państwa są narzędziami relizacji tych celów. Między funkcjami państwa a klasową istotą państwa zachodzi ontologiczny związek. Ma on charakter wewnętrzny, natomiast za zewnętrzne przejawy istoty państwa należy przyjąć: formy, mechanizm, metody działania itd.¹⁵ Należy podkreślić, że funkcje państwa, wyrażając szereg istotnych cech działalności państwa, jednocześnie nie określają całokształtu jego działalności.¹⁶

Konsekwentne przyjęcie przedstawionego powyżej stanowiska — naszym zdaniem — nakazuje wiązać funkcje państwa także z rodzajami panowania klasowego. Odróżnienie sfery panowania ekonomicznego, politycznego, ideologicznego pozwala na określenie, jakie to materialne stosunki społeczne wyrażają funkcje państwa. Każde państwo, będące narzędziem w rękach klasy władającej środkami produkcji, z racji podstawowego miejsca, które zajmuje w mechanizmie dyktatury klasowej, działa w tych trzech płaszczyznach. Oczywiście, niektóre z rodzajów działań mogą wyczerpywać się tylko w ramach jednej płaszczyzny panowania klasowego lub mogą „przenikać” niejako do wszystkich trzech płaszczyzn. Doprowadza to do stwierdzenia, że chcąc określić funkcje państwa należy wyodrębnić pewne gatunkowe rodzaje działań, poprzez które wyraża się klasowa celowość oraz instrumentalna istota państwa. Te gatunkowe rodzaje działalności zwrotnie weryfikująco oddziałują na całość mechanizmu państwa, nie są tylko jego biernym produktem.

Z punktu widzenia przyjętych wyżej założeń najbardziej słuszne w literaturze jest stanowisko, według którego funkcje państwa to główne kierunki jego działalności, wyrażające jego klasowy charakter (naturę). Rozwinięta definicja tego typu określa funkcję państwa następująco: „Funkcja [...] to najważniejszy, główny, podstawowy kierunek działalności państwa, określany jego klasową istotą, socjalnym powołaniem

---

¹⁴ Por. W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki: *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1979, s. 189. Choć, omawiając problem funkcji wcześniej (s. 81), przychyliają się do ujęcia funkcji jako następstw działalności organów państwa rozpatrywanych z określonego punktu widzenia.

¹⁵ Por. N. W. Czernogółowkin: *Socjalistическое государство, сущность и функции*, „Sowietskoje Gosudarstwo i Prawo” 1968, nr 6, s. 23.

¹⁶ Por. Maneli: *op. cit.*, s. 64.

i konkretnymi zadaniami na określonych etapach rozwoju państwa lub kierunek działalności państwa występujący jako przejaw klasowej istoty".¹⁷ Chociaż definicja ta posiada również pewne mankamenty, jednakże najbardziej jest przydatna. Wymaga tylko pewnego sprecyzowania. Podkreślić należy, że „[...] funkcja państwa jest jego działalnością, każda zaś działalność musi mieć przyczynę, a tym samym zmierzać do jakiegoś celu: jeśli więc ma funkcje, tym samym ma także cele”.¹⁸ Sprowadzenie w tej definicji problemu celu państwa do zadań państwa na poszczególnych etapach nie wyjaśnia wzajemnych relacji podstawowego celu państwa, celów taktycznych i funkcji. Stwierdzenie konieczności traktowania funkcji państwa w ścisłym związku z zadaniami realizowanymi w poszczególnych etapach, wskazuje na dialektyczny charakter funkcji, nie stanowi jednak *genus proximum* definicji. W przypadku państwa socjalistycznego funkcje państwa winny wyrażać strategię naukowego kierowania procesami społecznymi. Realizacja funkcji państwowych dopuszcza istnienie specyficznych związków wzajemnych pomiędzy działalnością państwową, strukturą państwa i określonymi elementami życia społecznego. Podkreślenie tych związków wzajemnych pozwala na ukazanie, w jakim stopniu zwrotne działanie władzy państwowej zależy od obiektów tego działania, ich specyfiki i położenia.¹⁹

Istnieje potrzeba co najmniej dwojakiego podejścia do zagadnienia funkcji państwa. Po pierwsze, należy stworzyć definicję funkcji państwa, uniwersalną w sensie adekwatności do wszystkich historycznych typów państwa, po drugie — dokonać konkretyzacji w postaci pojęcia funkcji państwa socjalistycznego. Ta druga definicja musi uwzględniać wszystkie *differentia specifica* nowego typu państwa. Uwzględniając powyższe stwierdzenia, funkcje państwa w sensie ogólnym należy określić następująco: Funkcje państwa to główne rodzaje jego działalności, polegające na realizacji zadań dyktatury klasowej w oparciu o mechanizm państwowy, przy czym zakres tej działalności określony jest celami, jakie stawia się przed państwem, determinowany stopniem rozwoju sił wytwórczych i odpowiadającymi mu elementami struktury nadbudowy.

Przyjmując tę definicję można więc stwierdzić: Po pierwsze — klasowa istota każdego państwa znajduje wyraz w jego funkcjach. Między klasową istotą państwa a jego funkcjami zachodzi ontologiczny związek. Podkreśla się więc aktywną i instrumentalną rolę państwa w stosunku do klasy władającej środkami produkcji, odgraniczając jednocześnie realizowanie zadań dyktatury klasowej przez mechanizm państwowy

¹⁷ Dienisow: *op. cit.*, s. 134.

¹⁸ J. Jellinek: *Ogólna nauka o państwie*, Warszawa 1921, s. 134.

¹⁹ Por. E. Poppe, R. Schusseler, G. Schusseler: *O teorii funkcji socjalistycznego gosudarstwa*, „Sowietskoje Gosudarstwo i Prawo” 1968, nr 4, s. 91.

od realizacji ich przez inne elementy dyktatury klasowej, takie jak: partie polityczne, stowarzyszenia, kościół, organizacje społeczne itp. Po drugie — definicja ta pozwala na podkreślenie faktu, że zawartość materialna i treść funkcji państwa uwarunkowana jest ostatecznie przejawami obiektywnych prawidłowości rozwoju społeczeństwa i że na funkcje państwa zwrotne oddziaływanie wywiera praktyka jego działania.

Natomiast przez funkcje państwa socjalistycznego należy rozumieć z góry założone, a więc w pełni świadome naukowe ukierunkowanie jego działalności, wyznaczone społecznie akceptowanymi celami, jakie przed nim stoją, realizowane także przy pomocy pozostałych elementów demokracji socjalistycznej. W tak pojętej definicji wskazuje się dodatkowo na racjonalny i naukowy charakter władzy państwowej w państwie socjalistycznym, która dąży do jak najefektywniejszych społecznie rezultatów. Poznane obiektywne prawidłowości rozwoju społecznego i sprecyzowany przez filozofię marksistowską cel państwa pozwala na racjonalne — więcej nawet — na naukowe kierowanie działalnością państwa, na adekwatne kształtowanie jego funkcji. Definicja ta podkreśla społecznie wyznaczoną i akceptowaną działalność państwa socjalistycznego. W konsekwencji na funkcje państwa socjalistycznego patrzy się z punktu widzenia klasowego charakteru państwa, ale dostrzega się nowe jakości w jego działaniu, między innymi rolę państwa w okresie rozwiniętego socjalizmu. Wskazuje się na demokratyczny charakter państwa socjalistycznego. Definicja ta w pełni wyraża dialektyczny charakter zmian zachodzących w państwie i jego funkcjach.

Przedstawione wyżej ujęcie funkcji państwa doprowadza do stwierdzenia, że w ujęciu ogólnym funkcja państwa stanowi kategorię filozoficzno-polityczną w nauce marksistowskiej. Powoduje to istotną różnicę w znaczeniu ogólnym tego określenia, jakie niekiedy używa się w literaturze zachodniej. Jak każda kategoria, tak i kategoria funkcji państwa wyróżnia się cechą obiektywizmu, koniecznością, powszechnością, a zatem ma charakter prawidłowości w znaczeniu filozoficznym. Uważamy, że marksistowskie podejście do państwa implikuje i charakteryzuje jego funkcje. Klasowy charakter państwa, jego struktura organizacyjna przesądzają o charakterze funkcji, a więc jest to po prostu zależność funkcji od struktury klasowej, która jednakże musi być odnoszona do celów państwa. Funkcję państwa traktujemy jako odrębną jakościowo kategorię filozoficzno-polityczną tego rodzaju, co podstawowe kategorie marksistowskiej teorii państwa. Jest to zatem zjawisko obiektywne, konieczne, wieloformacyjne. Równocześnie uważamy, że ta kategoria filozoficzno-polityczna w różny sposób załamuje się w konkretnych formach ustrojowych. Jest to konkretyzacja funkcji państwa w poszczególnych ustrojach i dlatego wprowadzamy węższe pojęcie funkcji — w rozumieniu ustro-

jowo-prawnym. Będzie to więc np. funkcja państwa kapitalistycznego lub funkcja państwa socjalistycznego, ponieważ konkretny charakter formacji ekonomiczno-społecznej jest wyznacznikiem konkretnych cech funkcji. Tak więc w teorii państwa należałoby operować pojęciem funkcja państwa w znaczeniu filozoficzno-politycznym, co koreluje z pojęciem państwa oraz pojęciem funkcja w znaczeniu ustrojowo-prawnym, co pozwala charakteryzować funkcje państwa określonego typu. Funkcja państwa w znaczeniu ustrojowo-prawnym jest konkretyzacją ogólnej kategorii. Posługując się językiem filozoficznym możemy stwierdzić, że jest to dialektyka ogólnego i szczegółowego. Kategoria ogólna, jaką jest funkcja państwa, w przypadku państwa socjalistycznego konkretyzuje się w swej treści w momencie obalenia władzy eksploatorskiej wskutek rewolucji socjalistycznej i przy przechodzeniu do innych faz państwa socjalistycznego. Jeżeli więc chodzi o funkcje państwa eksploatorskiego uzależnione są od odmiennej struktury i odmiennych celów państwa. Państwo dyktatury proletariatu ma zupełnie nową strukturę, jest wprawdzie (do pewnego czasu) klasowe, jednakże od samego początku jest panowaniem większości nad mniejszością. Cele państwa socjalistycznego stają się więc celami społecznymi, niemalże od chwili jego powstania, a społeczny charakter państwa uzewnętrznia się coraz bardziej w trakcie jego ewolucji, by stać się w pełni społecznym w fazie państwa ogólnonarodowego.

Państwo socjalistyczne jest we wcześniejszej fazie polityczną organizacją ludu pracującego, a w fazie późniejszej — narodu socjalistycznego. Spełnia ono co najmniej dwojaką rolę. Po pierwsze: stanowi narzędzie (instrument), przy pomocy którego dokonuje się socjalistyczna rewolucja socjalna; po drugie: jest czynnikiem tworzącym warunki niezbędne do wprowadzenia komunistycznego samorządu społecznego. Państwo typu socjalistycznego charakteryzuje to, że właściwie od początków swego istnienia jest ono „półpaństwem”. Uspołecznienie środków produkcji stanowi jednocześnie pierwszy akt, przyczyniający się do zniesienia podstawowego ogniwa wyzysku człowieka przez człowieka, a więc podstawowego źródła konfliktów społecznych.

Każdy historyczny typ państwa wykonywał działalność ekonomiczną (choć w różnym zakresie), jednak dopiero w warunkach socjalizmu i kapitalizmu monopolistycznego uzyskuje ona charakter świadomie realizowanej funkcji państwa. W socjalizmie jednocześnie zdobywa priorytetowy charakter, stając się źródłem tworzenia materialno-technicznej bazy komunizmu. Nie zgadzając się z poglądami reprezentowanymi przez niektórych autorów aż do połowy lat pięćdziesiątych należy stwierdzić, że funkcja gospodarczo-organizacyjna była właściwa państwu radzieckiemu

i jest właściwa państwowi socjalistycznemu od początku ich istnienia.²⁰ Na wszystkich etapach swojego rozwoju państwo socjalistyczne reguluje ekonomiczne życie społeczeństwa, spełniając funkcję gospodarczo-organizacyjną. Odpowiednio do zmian społecznych formacji socjalistycznej zmieniają się tylko metody i formy realizacji tej funkcji, podobnie jak i w samym państwie socjalistycznym.

Marks wskazywał, że ekonomiczne życie społeczeństwa opiera się na społecznej redystrybucji, obejmującej sferę wytwarzania (produkcji), podziału, wymiany, konsumpcji. Wszystkie te sfery są względem siebie komplementarne, funkcjonują łącznie. Marks podkreślił: „Produkcja jest określona przez ogólne prawa przyrody, podział przez porządek społeczny, dlatego podział może mniej lub bardziej pomyślnie oddziaływać na produkcję, wymiana znajduje się między produkcją a podziałem jako ruch formalnie społeczny, końcowy zaś akt, konsumpcja ujmuje nie tylko jako etap końcowy, lecz również jako cel ostateczny, leży właściwie poza ekonomią, a należy do niej tylko o tyle, o ile oddziałuje z powrotem na punkt wyjścia, inicjując cały proces od nowa.”²¹

Państwo socjalistyczne oddziałuje na wszystkie sfery reprodukcji społecznej. Wyodrębnienie tych sfer wyznacza obszary, w których realizuje się gospodarczo-organizacyjna funkcja państwa socjalistycznego.

Analiza teorii i praktyki państwa socjalistycznego pozwala na określenie istoty jego funkcji gospodarczo-organizacyjnej. Państwo socjalistyczne realizując funkcję gospodarczo-organizacyjną występuje jako czynnik planowej ekonomicznej organizacji społeczeństwa, przeciwieństwo wszelkiej żywiołowości i spontaniczności. Jest ono narzędziem świadomego regulowania stosunków ekonomicznych. Stąd też wskazuje się, że państwo socjalistyczne jest niezbędne klasie robotniczej w celu: 1) przekształcania ekonomiki w jednolitą całość; 2) skupienia całego narodu w celu wykonywania zadań budownictwa gospodarczego; 3) przestawienia produkcji socjalistycznej na wykorzystywanie najnowszej techniki; 4) stworzenia i umocnienia nowego typu organizacji pracy i kierownictwa; 5) zabezpieczenia realizacji zasady: od każdego według możliwości, każdemu według pracy; 6) kształcenia i wychowywania pracowników gospodarki; 7) uzyskiwania wysokiego tempa wydajności pracy, a w konsekwencji podnoszenia dobrobytu ludności; 8) przekształcenia pracy w społeczną konieczność i potrzebę każdego człowieka.²²

²⁰ Por. K. A. Pticyncyna: *O choziajstwiennno-organizatorskoj i kulturno-wospitatelnoj funkcji sowietskogo gosudarstwa*, „Sowietskoje Gosudarstwo i Prawo” 1958, nr 6, s. 68.

²¹ K. Marks, F. Engels: *Dziela*, t. 13, Warszawa 1966, s. 710.

²² W. N. Kaszyn: *Ekonomiczeskaja rol' socyjalisticzeskogo gosudarstwa*, Moskwa 1972, s. 9.

Realizacja tej funkcji przebiega w czterech formach działań. Po pierwsze: planowanie gospodarki socjalistycznej. Dokonywane jest ono zarówno w długich, jak i krótkich terminach. W procesie planowania państwo występuje w charakterze regulatora produkcji i podziału. Obok planowania ważnym czynnikiem jest socjalistyczne prognozowanie, określające podstawowe założenia rozwoju poszczególnych działów i całej gospodarki w długim okresie. Po drugie: operatywny zarząd gospodarką narodową. Z zasady jednolitości własności socjalistycznej wynika konieczność operatywnego kierowania przez organy administracji działalnością przedsiębiorstw, zakładów produkcyjnych, przemysłowych, zjednoczeń czy kombinatów. Państwo zarządza także przedsiębiorstwami rolnymi. Po trzecie: realizacja funkcji gospodarczo-organizacyjnej dokonywana jest przez kontrolę gospodarki narodowej. Po czwarte: koordynacja i kontrola różnych niepaństwowych sektorów produkcji, w tym sektora prywatnego w systemach mieszanych.

Odmienne problem ten kształtuje się w kapitalizmie. Współczesny kapitalizm określony jest jako tzw. państwowy kapitalizm monopolistyczny. Do podstawowych cech tej fazy kapitalizmu należą: 1) przodująca rola wielkich korporacji międzynarodowych i narodowych, często dominujących nawet w stosunkach z państwem; 2) rozwój sektora własności państwowej powiązanego z wielkimi korporacjami państwowymi; 3) przewaga rozproszonego charakteru własności akcji i przewaga tego typu własności nad korporacjami kontrolowanymi przez określone grupy kapitalistów; 4) wzrost znaczenia profesjonalnej kadry zarządzającej (menagerów) w określaniu strategii rozwoju i funkcjonowania korporacji; 5) przyspieszony przepływ kadry biurokratycznej ze sfery zarządzania państwem do sfery zarządzania gospodarką; 6) wzrost znaczenia planowania fragmentarycznego w rozwoju gospodarki, zwłaszcza w sektorze państwowym i wzrost interwencjonizmu państwowego.²³

Współczesny kapitalizm charakteryzuje więc znaczna rola państwa w sterowaniu gospodarką. Wydaje się, iż można postawić tezę, że aktualnie, tak w formacji socjalistycznej, jak i kapitalistycznej rola państwa niepomiernie wzrasta. Na tym jednak podobieństwa się kończą. Inne są przyczyny powodujące ten stan rzeczy.

Państwo socjalistyczne po przeprowadzeniu nacjonalizacji środków produkcji, będąc dysponentem dochodu narodowego, jest faktycznie podstawowym podmiotem gospodarczym. Dzięki poznaniu i wykorzystaniu obiektywnych praw rozwoju staje się czynnikiem w znacznym stopniu eliminującym żywiołowość w rozwoju gospodarki. Twórcza i hegemoniczna rola państwa socjalistycznego w sferze ekonomiki ma w warunkach

²³ Por. J. Wiatr: *Kapitalizm, zmierzch formacji*, Warszawa 1976, s. 116, 117,

zniesienia prywatnej własności środków produkcji obiektywnie niezbędny charakter. Różne koncepcje rewizjonistyczne atakują więc podstawową rolę państwa socjalistycznego w kierowaniu ekonomiką. Między innymi stawia się tezy, że: 1) na aktualnym etapie rozwoju koncepcje Marksa i Lenina przestały być adekwatne wskutek zmienionych warunków, 2) kapitalizm przechodzi w nową jakość, w nowy kapitalizm pozbawiony konfliktów klasowych i walki klasowej, 3) likwidacja własności prywatnej na środki produkcji w państwie socjalistycznym doprowadza do pozbawienia społeczeństwa podstawowych stymulatorów jego działalności i państwo socjalistyczne dlatego musi się posługiwać metodami totalitarnymi.²⁴

Opaczność tych poglądów wynika: P o p i e r w s z e: z faktu, że klasy marksizmu nigdy nie rościli sobie praw do stworzenia teorii adekwatnej dla wszystkich etapów rozwojowych społeczeństwa socjalistycznego. Takie podejście sprzeczne by było z dialektyką. P o d r u g i e: wprawdzie współczesny kapitalizm jest inny niż w XIX wieku, jednak nie oznacza to, że państwo kapitalistyczne przestało być klasowo-kapitalistyczne. Wprost przeciwnie, stopień sprzeczności w kapitalizmie stale wzrasta. Walka klasowa przybiera tylko nowe, nieznane wcześniej formy. P o t r z e c i e: państwo socjalistyczne jest jednocześnie i dyktaturą, i demokracją. Jest dyktaturą dla kapitalistów i demokracją dla mas pracujących. Poprzez realizację zasad, takich jak: udział mas w rządzeniu państwem, centralizm demokratyczny, włącza do rządzenia szerokie rzesze ludu pracującego. W ten sposób państwo socjalistyczne, będące organizacją ludu i dla ludu, nie posługuje się metodami właściwymi reżimom totalitarnym.

Podkreślając więc z całym naciskiem podstawową pozycję państwa socjalistycznego w stosunku do ekonomiki, rolę jego jednak należy traktować instrumentalnie. Poprzez organizację państwową klasa robotnicza i jej partia dokonuje niespotykanego w poprzednich formacjach przyspieszenia tempa rozwoju społeczno-ekonomicznego. Dzięki stałemu rozwojowi produkcji, opartej na wszechstronnym wykorzystaniu najnowszych osiągnięć nauki i techniki, państwo socjalistyczne dąży do jak najpełniejszego zaspokojenia społecznie uzasadnionych potrzeb ludności. Skupienie w rękach organizacji państwowej produkcji i dochodu narodowego stwarza: „[...] możliwość eliminowania żywnościowości w rozwoju gospodarki, podporządkowanie jej biegu potrzebom społecznym z uwzględnieniem dłuższego horyzontu czasu.”²⁵

U podstaw zasadniczych treści i form ekonomicznej działalności pań-

²⁴ Por. O. P. Litwinienko: *Główna funkcja sowieckiego gosudarstwa socjalistycznego*, Duszanbe 1965, s. 7.

²⁵ J. Meisner: *Kapitalizm a socjalizm — współzawodniczące systemy ekonomiczne*, Warszawa 1973, s. 59.

stwa socjalistycznego leżą decyzje polityczne podejmowane przez partię. Zasada kierowniczej roli partii marksistowskiej w stosunku do państwa socjalistycznego realizowana jest bowiem również w płaszczyźnie ekonomicznej. Planując i kierując rozwojem społecznym, partia wiele uwagi poświęca zagadnieniom rozwoju gospodarki narodowej. Postawić można tezę, że w miarę umacniania osiągnięć w budowie socjalizmu problematyka rozwoju społeczno-gospodarczego wysuwa się na plan pierwszy w działalności partii marksistowskiej. Problem ten zupełnie inaczej ujmują kierunki rewizjonistyczne. Już w pierwszych latach po rewolucji socjalistycznej w Rosji odchylenie anarcho-syndykalistyczne atakowało kierowniczą rolę partii komunistycznej w stosunku do ekonomiki, opartą na zasadzie centralizmu demokratycznego. Aktualnie spotkać też można poglądy postulujące poddanie ekonomiki socjalistycznej żywiołowemu rozwojowi. „Nie traktując partii komunistycznej jako partii politycznej, rewizjoniści tego typu stawiają znak równania między partią a innymi organizacjami masowymi, zalecając jej funkcje jedynie ideowo-oświatowe. Uważają oni, iż partia rządząca nie jest obowiązana i nie powinna kierować tworzeniem nowej ekonomiki, rozwojem społeczno-politycznego ustroju socjalizmu.”²⁶

W zakresie kierownictwa gospodarką partia socjalistyczna przyjęła za główny cel prowadzenie polityki optymalizacji wszelkich działań ekonomicznych państwa socjalistycznego. Partyjne kierownictwo ekonomiką polega na: 1) opracowywaniu przez partię podstawowych zadań i zasad rozwoju gospodarki narodowej, zmierzających do stworzenia materialno-technicznej bazy komunizmu; 2) kontroli realizacji postawionych przez partię dyrektyw gospodarczych; 3) konsekwentnym rozliczaniu podmiotów gospodarowania z wykonania zadań.

W literaturze przedmiotu spotyka się postulaty co do wymogów ekonomicznego kierownictwa partyjnego. Między innymi zaleca się stosowanie naukowego podejścia przy opracowywaniu i realizacji polityki ekonomicznej; ściśle powiązanie działalności gospodarczej i politycznej, co wynika z potraktowania polityki jako skoncentrowanego wyrazu ekonomiki; oddzielenie funkcji gospodarczych organizacji państwowych i instytucji partyjnych; troskę o dobór kadr kierowniczych; partyjną kontrolę nad działalnością przedsiębiorstw, a także innych podmiotów gospodarczych; kontrolę wykonywania dyrektyw partii; realizację zasady szerokiego udziału mas pracujących w zarządzaniu produkcją, rozwój ich aktywności i inicjatywy.²⁷ Wydaje się, że partyjne kierownictwo gospodarką należy również wiązać z istnieniem sprzeczności w gospodarce socja-

²⁶ Praca zbiorowa: *Leninowskie zasady budownictwa partyjnego*, Warszawa 1973, s. 68.

²⁷ *Ibid.*, ss. 324, 325.

listycznej. Na przykład planowość gospodarki socjalistycznej, znosząc konkurencję, powoduje pewne negatywne tendencje w zakresie osłabienia bodźców służących do doskonalenia produkcji, obniżki kosztów, wprowadzenia innowacji. Ścisła reglamentacja i specjalizacja produkcji prowadzi do powstawania monopolu producenta oraz rynku producenta. Z kolei swoisty monopol producenta przynieść może negatywne zjawiska w postaci narzuconych standartów produkcji, jej asortymentu i cen. Wreszcie jedną z ważniejszych jest sprzeczność pomiędzy konsumpcyjnymi potrzebami społeczeństwa a możliwością faktycznego ich zaspokojenia. Partia komunistyczna występuje więc w charakterze czynnika łagodzącego te sprzeczności. Rolę partii w stosunku do gospodarki socjalistycznej porównać można do roli dyrygenta. W żadnym razie oddziaływanie to nie może mieć bezpośrednio administracyjnego charakteru. Partia dzięki poznanym obiektywnym prawom rozwoju społecznego zapewnia harmonię działania poszczególnych podmiotów gospodarczych, prawidłowe proporcje w rozwoju działów gospodarki narodowej; wreszcie występuje jako katalizator wszelkich procesów zachodzących między państwem a społeczeństwem. „Partia jako kierownicza siła społeczeństwa oddziałuje na jego rozwój zarówno bezpośrednio przez sieć swych organizacji podstawowych terenowych, jak i przez system instytucji państwowych i społecznych.”²⁸

Oddziaływanie partii na ekonomikę przebiega co najmniej w trzech płaszczyznach:

1. Sterowanie działalnością aparatu gospodarczego — które ma doprowadzić do uzyskania wysokiego tempa rozwoju sił wytwórczych celem stworzenia materialno-technicznej bazy komunizmu, a przez to wzrost dobrobytu ludzi oraz likwidację różnic pomiędzy pracą fizyczną a umysłową.

2. W zakresie stosunków produkcji zniesienie prywatnej własności środków produkcji. Zastąpienie zasady „każdemu według jego pracy” zasadą „każdemu według jego potrzeb”. Proces ten łączy się z wykształceniem nawyków pracy, potraktowaniem pracy jako potrzeby. To zaś w konsekwencji doprowadzi do wzrostu funduszu spożycia, który osiągnie wielkości umożliwiające uniezależnienie podziału dóbr od wkładu jednostki w proces pracy.

3. W sferze zarządzania gospodarką stałe doskonalenie zasad planowania i kierowania gospodarką socjalistyczną. Dalszą demokratyzację życia gospodarczego poprzez zwiększenie stopnia uczestnictwa wszystkich ludzi pracy w kierowaniu ekonomiką.²⁹

²⁸ *Ibid.*, s. 332.

²⁹ G. L. Seidler, H. Groszyk, J. Malarczyk: *Wstęp do teorii państwa i prawa*, Lublin 1978, ss. 136, 137.

W literaturze z zakresu teorii państwa i prawa istnieją próby określenia gospodarczo-organizacyjnej funkcji państwa socjalistycznego. Problematyka ekonomicznej działalności państwa socjalistycznego ujmowana jest od strony: a) określenia definicji funkcji gospodarczo-organizacyjnej, b) w zależności od przyjętej definicji dokonuje się wyodrębnienia jednej lub wielu funkcji ekonomicznych, c) ustalenia, jakie jest miejsce funkcji gospodarczo-organizacyjnej w odniesieniu do innych funkcji państwa socjalistycznego (w szczególności chodzi tu o łączne lub rozłączne traktowanie funkcji gospodarczo-organizacyjnej i kulturalno-wychowawczej oraz, która z funkcji państwa posiada podstawowe znaczenie w różnych etapach rozwoju państwowości socjalistycznej), d) wskazania na dynamiczny charakter funkcji gospodarczo-organizacyjnej, ściśle powiązany z dynamiką państwa socjalistycznego.

Wśród wielu określeń gospodarczo-organizacyjnej funkcji państwa socjalistycznego na szczególną uwagę zasługuje definicja A: I. Piskotina, który przez gospodarczo-organizacyjną funkcję państwa socjalistycznego rozumie jego działalność w zakresie organizacji gospodarki. Istota tej działalności organizacyjnej wyraża się poprzez kierowanie wytwarzaniem i podziałem.³⁰ Autorzy niemieccy: E. Poppe, P. Schusseler i G. Schusseler funkcję tę definiują jako: „[...] państwowe planowanie i kierownictwo gospodarką narodową w celu świadomego urzeczywistnienia ekonomicznych prawidłowości socjalizmu.”³¹ Inni jeszcze, wiążąc funkcję państwa ze sferami redystrybucji społecznej, piszą, że przez ekonomiczne funkcje państwa socjalistycznego należy rozumieć funkcje produkcji, funkcje podziału, funkcje wymiany i funkcje konsumpcji.³²

W zakresie koncepcji podziału tej funkcji jedni, jak na przykład N. W. Czernogółowkin, piszą o funkcji gospodarczo-organizacyjnej, jako jednej funkcji, drudzy, jak na przykład E. M. Suchanowa czy J. J. Ciwadze, piszą o wielości funkcji ekonomicznych.

Jeśli chodzi o ustalenie pozycji funkcji gospodarczo-ekonomicznych w odniesieniu do innych funkcji państwa socjalistycznego, to we wcześniejszej literaturze, pozostającej pod wpływem poglądów J. Stalina, uważa się, że funkcja gospodarczo-organizacyjna pojawia się dopiero w późniejszych etapach rozwoju państwa socjalistycznego.³³ Pogląd ten został skrytykowany i aktualnie podkreśla się, że funkcja ta właściwa jest pań-

³⁰ Piskotina: *op. cit.*, s. 94.

³¹ Poppe, Schusseler, Schusseler: *op. cit.*, s. 91.

³² D. J. Ciwadze: *Razwitiije ekonomiceskich funkcij sowietskogo gosudarstwa*, Moskwa 1970, s. 42.

³³ Por. Pticyncyna: *op. cit.*, s. 58 i n.

stwu socjalistycznemu już bezpośrednio po przejęciu władzy politycznej.³⁴ Niektórzy autorzy uważają, że funkcję kulturalno-wychowawczą i funkcję gospodarczo-organizacyjną należy traktować łącznie. Inni reprezentują natomiast stanowisko, że każda z tych funkcji ma odrębny charakter.

Wszyscy autorzy uważają, że funkcja gospodarczo-organizacyjna ma dynamiczny charakter, adekwatny do dynamiki przemian społecznych. Różnie natomiast ujmowane są przez różnych autorów cechy funkcji gospodarczo-organizacyjnej i działalności organizacyjna państwa socjalistycznego.

W naszym przekonaniu szczególny walor użyteczności posiada wspomniana wcześniej definicja A. I. Piskotina. Wskazuje on, że istotą funkcji gospodarczo-organizacyjnej jest działalność organizacyjna państwa socjalistycznego, obejmująca takie gatunkowe rodzaje działalności, jak wytwarzanie i podział. Ponadto pozwala na odróżnienie istoty działalności organizacyjnej państwa w sferze ekonomiki od form tej działalności. Istotą funkcji gospodarczo-organizacyjnej jest działalność organizacyjna państwa w sferze szeroko pojętej ekonomiki, wynikająca z uspołecznienia podstawowych środków produkcji, zaś planowanie, bezpośrednie zarządzanie, dystrybucja to tylko płaszczyzny jej realizacji. Istotne jest, że w każdej ze sfer, tj. wytwarzania i podziału, państwo wykonuje działalność organizacyjną w rezultacie uspołecznienia podstawowych środków produkcji. Przesądza to o istocie, formach, a więc różnicach jakościowych tej funkcji w porównaniu do ekonomicznej funkcji współczesnego państwa kapitalistycznego. To też stanowi specyfikę jakościową socjalistycznej funkcji gospodarczo-organizacyjnej.

W dalszym ciągu będziemy mówili o organizacyjnej działalności państwa, rozumiejąc przez to działalność państwa, które dokonało uspołecznienia podstawowych środków produkcji. Uwzględniając powyższe uwagi, funkcję gospodarczo-organizacyjną traktujemy jako działalność organizacyjną państwa, polegającą na wykonywaniu dyrektyw partii w celu zbudowania ekonomicznych podstaw socjalizmu, a później materialno-technicznej bazy komunizmu, prowadzoną we wszystkich sferach redystrybucji społecznej, wynikającą ze społecznej własności środków produkcji.

Należy zaznaczyć, że gospodarczo-organizacyjna funkcja państwa, zaliczana przez większość autorów do funkcji o szczególnie istotnym zna-

---

³⁴ Zwraca na to uwagę artykuł redakcji „Sowieckiego Gosudarstwa i Prawa” (1958, nr 10, s. 19 i n.), sumujący dyskusję na temat miejsca funkcji gospodarczo-organizacyjnej na poszczególnych etapach rozwoju formacji socjalistycznej w ZSRR. Autorzy wskazują, że funkcja ta była właściwa państwu radzieckiemu już od początku jego istnienia. Omawiają stanowisko I. G. Bołgowa, A. E. Komarowa i innych.

czeniu dla państwa socjalistycznego, nie posiada jednakowego natężenia w każdym państwie. Zakres tej funkcji zależy od odpowiedniego zorganizowania stosunków produkcji. Słusznie więc podkreśla S. Buczkowski: „Zagadnienie organizacji tych stosunków jest zagadnieniem już nie ustrojowym, lecz tak zwanym modelowym. Chodzi tu o konstrukcję mechanizmu harmonizującego stosunki wytwórcze z rozwojem sił wytwórczych, mechanizmu wspierającego na bazie danych stosunków wytwórczych optymalny rozwój sił wytwórczych w ich szerokim sensie.”³⁵

W odniesieniu do gospodarki socjalistycznej stworzone zostały dwa niejako konkurencyjne modele. Są to: model gospodarki scentralizowanej, zwany również modelem nakazowym, dyrektywnym oraz model gospodarki rynkowej, określane również terminem model zdecentralizowany. Podstawą wyróżnienia tych modeli będą przede wszystkim istotne różnice w zakresie relacji między planowaniem a rynkiem oraz stopnia centralizacji lub decentralizacji decyzji gospodarczych. Oczywiście, te dwa czynniki nie wyczerpują całości dyskusji na temat modeli gospodarki socjalistycznej. Na przykład ważnym czynnikiem jest charakter własności środków produkcji. Problem własności państwowej czy też własności społecznej.

Model gospodarki socjalistycznej w zasadniczych ramach zdeterminowany jest zasadami polityczno-ustrojowymi. Zasady te określają podstawowe elementy i granice tego modelu. Zaznaczyć należy, że wszelkie rozważania nad modelem gospodarki socjalistycznej mają charakter idealizacji. W praktyce bowiem nie ma takiej sytuacji, by rzeczywistość gospodarcza była adekwatna do modelu.

Najogólniej w warunkach państw socjalistycznych występują dwa sposoby organizacji stosunków produkcji — powszechny centralistyczny (w różnym stopniu i z elementami gospodarki rynkowej) i dość wyjątkowy zdecentralizowany w Jugosławii. Utrzymująca się tendencja sprzyja niestety istnieniu modelu scentralizowanego, co powoduje, iż można postawić tezę, że funkcja gospodarczo-organizacyjna jest przede wszystkim właściwa państwu scentralizowanemu, choć możliwa jest i odmienna sytuacja w warunkach innego zorganizowania gospodarki, w warunkach ograniczenia własności państwowej na rzecz własności społecznej. Wówczas to bezpośrednio decyzje gospodarcze skupiają się w rękach bezpośrednich producentów.

Bez względu na powyższe jest oczywiste, iż w rękach państwa socjalistycznego pozostać powinny wyłączne uprawnienia określania zasadniczych kierunków i proporcji rozwojowych gospodarki socjalistycznej.

³⁵ S. Buczkowski: *Rola prawa cywilnego w uspołecznionym układzie gospodarki*, Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, sectio G, 1959, vol. VI, s. 49.

O ile zakres tej funkcji, jak wspomniano uprzednio, zależy od przyjętego modelu organizacji gospodarki scentralizowanej bądź zdecentralizowanej, to jednak nie upoważnia to odniesienia tej tezy w stosunku do partii marksistowskiej. Zarówno w jednym, jak i w drugim modelu gospodarki socjalistycznej, rolę partii można określić jako obiektywnie niezbędną z punktu widzenia prawidłowego funkcjonowania systemu ekonomicznego. Odmienne będą niewątpliwie formy realizacji partyjnego kierownictwa w stosunku do ekonomiki w zależności od specyfiki przyjętego modelu.

РЕЗЮМЕ

Проблематика функции государства является одним из центральных вопросов марксистской теории государства и права. Однако среди ученых нет единства взглядов как на понятие функции государства, так на деление и количество этих функций.

В статье представлены взгляды на понятие функции государства разных представителей науки. Автор принимает наиболее распространенное понимание функции как главных направлений в деятельности государства, релятивных по отношению к целям и выражающих прежде всего классовый характер государства.

Кроме того, в статье представлены разные взгляды социалистической науки на понятие, сущность, объем и методы хозяйственно-организационной функции. Отмечается особенно важная хозяйственно-организационная роль современного государства. Кроме того, подчеркиваются разные источники и цель реализации этой функции в социалистическом и капиталистическом государствах. Указывается, что в социалистическом государстве формы и объем хозяйственно-организационной функции зависят от принятой модели экономики — централизованной или децентрализованной. Подчеркивается особенно важная роль марксистской партии в управлении экономикой, независимо от принятой модели государственного управления хозяйством.

SUMMARY

The problems of the function of the state constitute some of the central issues of the Marxist theory of state and law. In the doctrine, however, we are lacking a commonly accepted attitude concerning the concept of state functions or the division and number of these functions.

The article presents various views of the socialist science on the concept of state functions. The author admits the most commonly accepted understanding of the function as the main directions of state activities in relation to their aims and as expressing primarily the class character of the state.

The article also presents various opinions of the socialist science about the concepts, essence, and range, as well as methods of the economic-organizational

---

functions with special attention paid to its especially significant role in the modern state. The article emphasizes the differences in the origin and aims of the realization of this function in capitalist and socialist states. As concerns the socialist state, it is shown that the forms and scope of the economic-organizational function depend on the accepted model of the economy, centralized or decentralized. The author also stresses the particularly significant role of the Marxist party in economy management, regardless of the accepted model of state management of the economy.

